

پیوند علم و دین در افق فقاقت شیعی/ توجه مراجع به نظرات کارشناسی

فقه‌های شیعه همواره به داده‌های علمی در سطح احکام فقهی توجه خاصی داشته‌اند و نزد فقه‌های بزرگ شیعه هیچ گاه تضاد میان علم و دین آنگونه که در مسیحیت جریان داشته، سابقه ندارد.

فقه‌های شیعه همواره به داده‌های علمی در سطح احکام فقهی توجه خاصی داشته‌اند و نزد فقه‌های بزرگ شیعه هیچ گاه تضاد میان علم و دین آنگونه که در مسیحیت جریان داشته، سابقه ندارد.

به گزارش خبرنگار مهر، شیوع کرونا و بسته شدن مساجد، هیأت‌های مذهبی، بقاع متبرکه و حرم امام رضا(ع) به همراه برخی واکنش‌های احساسی از سوی مؤمنین شاید نزد برخی تقابل بین دین و علم را پررنگ کرده باشد. نزدیکی ایام محرم و اوج‌گیری مجدد ویروس کرونا نیز دوباره مسئله نسبت علم دین را پیش کشیده است. این در حالی است که رهبر معظم انقلاب همواره نسبت به رعایت توصیه‌های کارشناسی تذکر داده‌اند و همچنین نزد فقه‌های بزرگ شیعه هیچ گاه تضاد میان علم و دین آنگونه که در مسیحیت جریان داشته، سابقه ندارد.

فقه‌ها؛ امنا رسول و حصون اسلام

در دستگاه تحلیلی شیعه آن چیزی که در محور مدیریت دین قرار دارد، نه نص و متن مقدس همچون قرآن بلکه فقیه است، آن فهمی که دارای حجیت بوده و استناد به آن در نزد خداوند جایز است، فهم فقیه از نصوص است. به عبارت دیگر تنها فهمی از دین دارای حجیت است که با روش‌شناسی معتبر فقاقت و اجتهاد به دست آمده باشد، لذا برای استناد امری به اسلام نباید به هر سخنور و کارشناسی توجه نمود، بلکه سخن اسلام را لازم است از لسان فقه‌ها و مجتهدین شنید که با نوعی روش‌شناسی صحیح، میان آیات و روایات جمع نموده و نظر دین در خصوص مطالب را بیان می‌نمایند. شاید به همین دلیل باشد که در زبان روایات، فقه‌ها، امینان رسول، جانشینان ایشان و ستون‌های دین شمرده شده‌اند که هر گاه فوت شوند ضربه‌ای سهمگین به پیکره دین وارده شده که دیگر قابل جبران نیست.

تضاد علم دین از سطح دین داران تا افق فقاقت

با رشد و بالیدن علوم جدید در بستر تمدن غرب، به علت تمامیت‌خواهی آن در تسخیر عرصه عینی جهان، لازم به طرد رقیب دیرین یعنی دین احساس می‌شد، شاید دمیدن در مقوله تضاد میان علم و دین بهترین ابزار برای محقق کردن این مهم بود. تحریفات گسترده در دین مسیحیت به همراه مدیریت غلط کلیسا عوامل دیگری بود که می‌رفت تا تضاد دین و علم را بیش از پیش در میان مؤمنین به دین مسیح پررنگ‌تر سازد. با جهانی‌سازی تمدن غرب مسئله تضاد میان علم و دین به جهان اسلام نیز منتقل شد. گذشته از آن در کف جامعه و میان مؤمنین به دین اسلام، علم جدید چه نسبتی با دین برقرار می‌کرد، در افق فقاقت شیعه به نظر این رابطه و تضاد شکل نگرفت. در دستگاه تحلیلی فقه‌ها تفکیک مناسبی میان داده‌های علمی و نظریات مبتنی بر جهان بینی مدرن ایجاد شد. به عبارت دیگر فقه‌های شیعه همواره بنده دلیل و مدرک بوده‌اند به گونه‌ای که اگر داده‌ای محکم در خصوص موضوعی در دست داشته باشند، در هنگام مواجهه با معانی مختلف که از روایت برداشت می‌شود، اگر معنایی با داده یقینی آنها تضاد داشته باشد، به عنوان فاسد الدلالة آن را کنار می‌گذارند. گذشته از لایه مباحث کلامی و عقیدتی، فقه‌های شیعه همواره به داده‌های علمی در سطح احکام فقهی هم توجه خاصی داشته‌اند.

علم و موضوع شناسی احکام فقهی

از دیرباز فقه‌های شیعه وظیفه خود را در حد بیان حکم می‌دانسته و موضوع شناسی را به کارشناسان آن مسئله واگذار می‌کردند. وجود تیم‌های مختلف کارشناسی در مسائل مختلف اقتصادی، پزشکی و ... در دفاتر ایشان نشان دهنده تکیه و توجه آنان به داده‌های کارشناسی و علمی است. در توضیح این وضعیت باید گفت که هر موضوعی به تناسب خود حکمی طلب می‌کند، برای مثال اگر موضوع روزه مکلف دارای توانایی و سالم باشد، حکم آن وجوب روزه گرفتن است که از ناحیه فقیه صادر می‌شود اما اگر موضوع روزه شخص مریض و ناتوان باشد، آنگاه حکم تغییر کرده و روزه دیگر واجب نخواهد بود. استفاده فقه‌ها از کارشناسان نه تنها در موضوع شناسی بلکه در تطبیق احکام فقهی نیز به چشم می‌خورد. مراجع تقلید همواره در فتاوی خود بر رعایت دستورالعمل پزشکان تأکید کرده‌اند. در این موضوع مثال‌های فراوانی وجود دارد که در ادامه می‌خوانید:

سوال: کشیدن سیگار برای افراد مبتدی و استمرار آن برای افراد معتاد، اعمّ از اینکه ترک آن به آسانی ممکن باشد یا نباشد، چه حکمی دارد؟

پاسخ: کشیدن سیگار و انواع دخانیات، حرام است و با توجّه به اینکه ترک آن برای همه معتادان ممکن است، حالت اضطرار معمولاً در آن تصوّر نمی شود مگر به دستور خاص طبیب آگاه و فرقی بین افراد مبتدی و معتاد نیست.

به فتوای بالا از آیت الله مکارم توجه نمائید؛ علت حرمت کشیدن سیگار ضرر آن بوده که از سوی کارشناسان حوزه پزشکی مطرح شده است و از آنجا که در دین اسلام ضرر زدن به خود جایز نیست آیت الله مکارم فتوا به حرمت آن داده اند، اما با این حال ایشان کشیدن سیگار منوط به وجود اذن خاص از کارشناس حوزه پزشکی را از حالت کلی حرمت تفکیک کرده اند.

آیت الله خامنه ای

سوال: چشم پزشک مرا از روزه گرفتن منع کرده و گفته است که به علت ناراحتی چشم به هیچ وجه نباید روزه بگیرم، ولی من به گفته او توجه نکرده و شروع به روزه گرفتن کردم، آیا اصولاً روزه گرفتن بر من واجب است؟

جواب: اگر از گفته پزشک متدین و امین اطمینان حاصل کنید که روزه برای چشم شما ضرر دارد و یا خوف ضرر داشته باشید روزه گرفتن برای شما واجب نبوده و بلکه جایز هم نیست.

این فتوا از آیت الله خامنه ای هم نشان دهنده توجه به جایگاه شناخت و کارشناس در دستگاه فقهی شیعی و موضوع شناسی و تطبیق حکم است.

در مثالی بارزتر می توان به پاسخ آیت الله سیستانی در خصوص نحوه عزاداری در ماه محرم اشاره کرد:

برای ابراز غم و اندوه در این مناسبت دردناک، و اظهار همدردی با پیامبر اکرم (ص) و خاندان پاک آن حضرت در این مصیبت بزرگی که به اسلام و مسلمانان وارد شده است، راه های مختلفی وجود دارد که از جمله، موارد زیر است:

۱ افزایش قابل توجه در پخش مستقیم مجالس حضرت اباعبد الله (ع) از طریق شبکه های تلویزیونی و فضاهای اینترنتی؛ برای این منظور شایسته است که مراکز و مؤسسات دینی و فرهنگی، با خطیبان برجسته و مدّاحان توانا هماهنگی به عمل آورند، و نیز مؤمنان را تشویق کنند تا در خانه های خود و جاهایی مانند آن، به برنامه های سخنرانی و مداحی گوش فرا داده و از آنها استفاده کنند.

۲ برگزاری مجالس خانگی در ساعت های معینی از شب یا روز؛ به گونه ای که تنها افراد خانواده و کسانی که با ایشان رفت و آمد دارند در آن حضور یابند و به برخی از برنامه های عزاداری، هر چند مجالسی که به صورت مستقیم از شبکه های ماهواره ای یا در فضاهای اینترنتی پخش می شود، گوش بسپارند.

اما در مجالس عمومی، باید همه ضوابط بهداشتی با دقت تمام رعایت گردد؛ بدین معنا که فاصله اجتماعی بین حاضران منظور شود و ماسک های بهداشتی و دیگر لوازم بازدارنده از گسترش ویروس کرونا مورد استفاده قرار گیرد.

در این مورد همچنین لازم است به تعداد مجاز حاضران برابر با ضوابطی که مقامات ذی ربط تعیین می کنند، اکتفا شود، که البته این موضوع با توجه به برگزاری مراسم در فضاهای سرپوشیده یا باز، و بسته به میزان گسترش ویروس در شهرهای مختلف، تفاوت دارد.

۳ پخش و توزیع پردهای عاشورایی و برافراشتن پرچم ها و قطعات سیاه رنگ در میدان ها و خیابان ها و کوچه ها و دیگر فضاهای عمومی، با رعایت عدم تعرض به حرمت اموال و املاک خصوصی و مانند آن، و تبعیت از قوانین جاری در کشور. البته مناسب است که در این نمادها، بخش هایی از سخنان حضرت امام حسین (ع) در نهضت بزرگ اصلاح طلبانه آن حضرت و شاهکارهای اشعار و متون گفته شده پیرامون فاجعه کربلا آورده شود.

در زمینه خوراکی های مرسوم به این مناسبت، ضرورت دارد که شرایط بهداشتی لازم در تولید و توزیع آنها مد نظر قرار گیرد؛ هر چند رعایت این مسائل موجب گردد که برای جلوگیری از شلوغی در زمان توزیع، تنها به تهیه غذای خشک و رساندن آن به خانه های مؤمنان بسنده شود.

خداوند همه را در راه احیای این مناسبت مهم و اقامه عزای سرور جوانان بهشتی (ص) برابر با شرایط موجود موفق بفرماید؛ انه ولیّ التوفیق.

همه مطالب فوق نشان دهنده توجه و اهمیت دادن فقهای بزرگ شیعه به کارشناسی های علمی در موضوع شناسی، تطبیق حکم بر مسئله و … است.

در پایان باید متذکر شد که علم دارای دو بعد توصیفی و تجویزی است؛ ابعاد توصیفی علم یا همان بعد آزمایشگاهی و داده محور علم همواره مورد توجه فقهای شیعه قرار داشته و تضاد علم و دین در این فضا اصلاً مطرح نبوده است، بلکه نقطه تعارض در نزد برخی تنها در حیطه بعد تجویزی علم بوده که عمدتاً متشکل از جهان بینی ها است.